

Dalia
Smagurauskaitė

Pasakojimai
apie Siciliją ir
jos žmones

Saulės
sala
Sicilija



Dalia Smagurauskaitė

Saulės
sala
Sicilija



VILNIUS, 2024

Bibliografinė informacija
pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

© Dalia Smaguruskaitė, 2016, 2024
© Viršelis, Algimanta Sirvydaitė, 2024
© Viršelio nuotrauka, *Shutterstock*
© Leidykla VAGA, 2024

ISBN 978-5-415-02769-9

Keli žodžiai naujam leidimui

Nors nuo 2016 metų parašiau dar dvi knygas, o galvoje ir vėl sukasi ne viena nauja istorija, „Saulės sala Sicilija“ mano širdyje liko kaip nepamirštamas nuotykis ir didžiulis malonumas jį užrašyti. Aplankytos vietos, sutikti žmonės, išbandyti skoniai, saulės palydos ir bažnyčių varpų gaudesys, istorijas šnabždančios tūkstantmečiai mūrai, viskas susipynė į spalvotą mozaiką, o saulės sala Sicilija visam laikui užėmė ypatingą širdies kerteį. Negaliu logiškai paaiškinti šio šilumos kupino jausmo, kuris kaskart užlieja pagalvojus apie salą.

Giuseppe Tomasi di Lampedusa knygoje „Leopardas“ rašė – „Se vogliamo che tutto rimanga com'è, bisogna che tutto cambi“ (liet. „Jei norime, kad viskas išliktų taip, kaip yra, viskas turi pasikeisti“). Todėl be galo džiaugiuosi, kad ši knyga ir toliau padės suprasti ir pamilti nuostabų Viduržemio jūros kampelį, su visais jo privalumais ir trūkumais – ji atgimsta su kiek pasikeitusiu turiniu, su nauju viršeliu, bet su lygiai tokiu pačiu rūpesčiu ir meile. Tikiuosi, kad ji taps įkvėpimu keliauti atvira širdimi!

Už galimybę dar kartą išgyventi Siciliją dėkoju visai leidyklos „Vaga“ komandai, kuri prie to prisidėjo!



*Sai, cosa è la nostra vita? La tua e la mia?
Un sogno fatto in Sicilia. Forse stiamo ancora lì e stiamo sognando.**

LEONARDO SCIASCIA

** Ar žinai, kas yra gyvenimas? Tavo ir mano?
Tai Sicilijoje susapnuotas sapnas. Gal mes dar ten ir vis dar sapnuojame.*



TURINYS

- Sicilijos mozaika • 10
- Palermas. Odė miestui • 16
- Sicilija ir chaosas • 36
- Žydrasis Mondello • 42
- Monrealė: kur ilsisi dievas • 46
- Sicilija ir trikojė *Trinacria* • 56
- Korleonė: miestas, kuriame draudžiama nusikalsti • 58
- Kastelamarės įlankos įdomybės • 66
- Mafijos moterys • 76
- Trapanis: Venera, žvejai ir baltasis auksas • 82
- Marsala su anglišku prieskoniu • 92
- Sicilija ir jos kalba • 102
- Netikėti atradimai Agridžento pakrantėje • 106
- Šimtas žingsnių • 118
- Tunisietiška Macara del Valas dvasia • 122
- Šventyklų slėnio paslaptys • 128
- Pasaulio kraštas Lampedūza • 138
- Stalo taisyklės • 158
- Mistiškos Velykos Ennoje • 164

Mozaikų vilos lobiai ir lobių vagys • 174

Sicilietis ir *sicilianità* • 186

Akmeniniai Noto slėnio sodai • 194

Sicilija ir Lietuva • 214

Ragūzos pajūrio idilė • 218

Sicilija ir „*Gattopardo*“ • 232

Graikiškoji Sicilija: Sirakūzai • 236

Ugnikalnio miestas Katanija • 246

Etnos ugnikalnis • 254

Ciklopų rivjera ir Taormina • 272

Gražiausiųjų klubas • 284

Trumpai apie Sicilijos virtuvę • 296

Čefalu: UNESCO, sektos ir jūra • 306

Bagerija. Monstrai ir monstrai • 312

Padėkos • 325

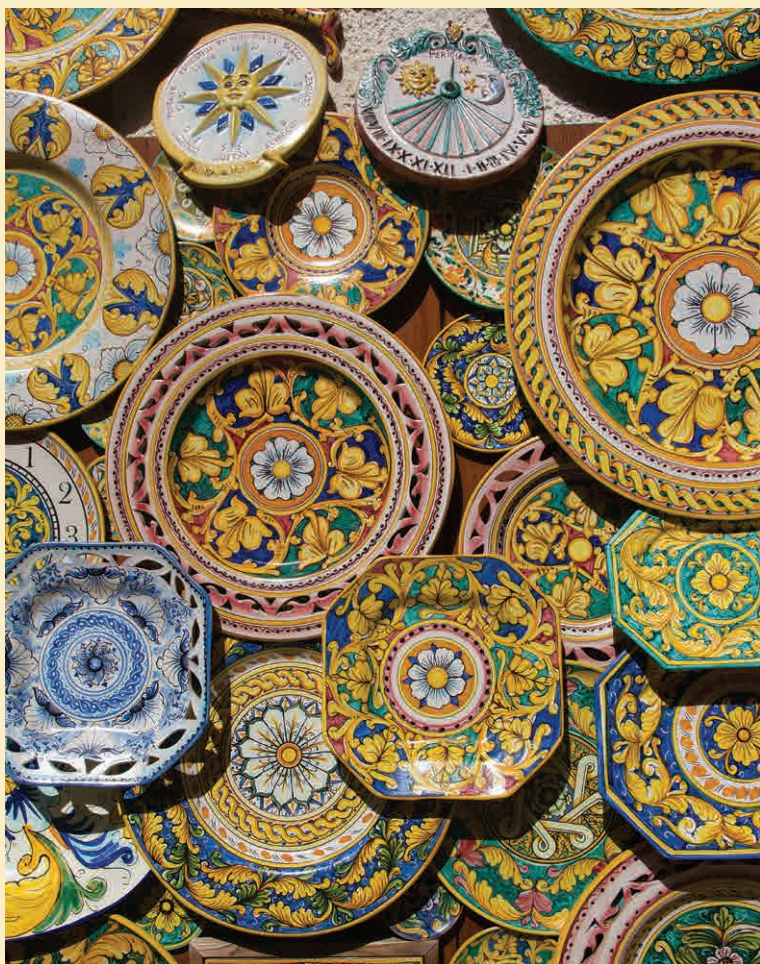


Sicilijos

MOZAIKA

*L'Italia senza la Sicilia, non lascia nello spirito immagine alcuna.
È in Sicilia che si trova la chiave di tutto.*

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE



** Italija be Sicilijos sieloje nesužadina jokio vaizdinio.
Sicilijoje slypi visa ko raktas.*

Užmerkiu akis, giliai įkvepiu ir paskęstu atriame apelsinų žiedų aromate, kuriuo pavasarį Sicilijos oras sunkte persisunkęs. Akimirkos idilę nutraukia garsus pypsėjimas – tai sicilietis sveikina augalotą kelkraščiu žingsniuojantį kaimyną, burnojantį ant puslaukinio šuns.

Dažnai visa Italija, o kartu su ja ir Sicilija, asocijuojasi su poetiška Toskana: idiliškais kaimeliais, švelniai vilnijančiomis kalvomis, renesansu ir visiška ramybe. Tačiau keliaujant per šalį, nuo Milano iki Florencijos, nuo Romos iki Neapolio, nuo Sardinijos iki Sicilijos, tiek geografinis, tiek kultūrinis klimatas keičiasi. Kuo toliau į pietus, tuo labiau jis kaista, žadina vaizduotę, vilioja ir kelia baimę. O vienas labiausiai smalsumą kurstančių regionų yra Sicilija – saulės, mitų ir aistrų sala, tautų ir kultūrų kryžkelė. Šimtai kilometrų žydros pakrantės, UNESCO saugomas paveldas, aukščiausias Europos ugnimi besispjaudantis ugnikalnis, graikų ir romėnų, arabų ir normanų palikimas, barokas ir aptrupėję daugiaaukščiai, rojų primenančios pakrantės, maistas ir vynas, lėtas gyvenimas, drumsčiamas chaoso ir skurdo.

Sicilijoje požeminiai tuneliai byloja apie naujų technologijų atėjimą arabų laikais, neprižiūrimi trupantys pastatai jūros pakrantėje – apie išnykusias žvejybos tradicijas, spalvoti cukriniai vaisiai – tai sąsaja tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulių bei istorijos mirksnis, kai Sicilijoje imtos auginti cukrašvendrės. Grėsmingai garuojantys Etnos ir Stromboli ugnikalniai savyje slepia mitologiją, antikos kūrinių nuotrupas, baises sudegintų kaimų istorijas, aromatingo maisto tradicijas. Eklektiška pastatų architektūra ir kiekvienas įskilęs mūras, keista detalė ar ne vietoje

atrodantis langas – tai ištisi šimtmečiai, per kuriuos saloje keitėsi šeimnininkai ir jų architektūrinės užgaidos. Platūs laukai maitino Romą, o nebaigti tiesti keliai, į jūrą išmetamos nuotekos, kulčių suvarpyti kelio ženklai ir prieš kelis dešimtmečius sprogsių bombų žymės – tai Italijos valstybės ir mafijos kova.

Kiekvienas Sicilijos žemę aplankęs rašytojas, keliautojas ar dailininkas paliko apie ją daugybę puslapių ir knygų. Teisūs buvo tiek prieš devynis šimtus metų gimęs geografas Muhammad al-Idrisi, sakydamas, kad „ši sala stebuklingai veikia visus, kurie tik įkelia į ją koją, nepriklausomai nuo jų religijos“, tiek rašytojas Guy de Maupassant, kuriam „Sicilija – apelsinų, žydinčios žemės kraštas, kurio oras pavasarį – vienas kvėpėjimas... Bet pagrindinė priežastis, dėl ko būtina pamatyti šį kraštą, vienintelį tokį pasaulyje, yra tai, kad jį nuo pat vieno galo iki kito galima pavadinti keistu, dievišku architektūros muziejumi.“ Kita vertus, sunku ginčytis ir su prancūzų diplomatu ir poetu Pierre de Blois, kuriam „Sicilija dėl jos gyventojų piktavališkumo tokia nemaloni, kad ji atrodo nepakenčiama ir sunkiai tinkama gyventi, dar ir dėl dažno bei pagiežingo šmeižimo, kuris savo neribota galia kelia mūsų žmonėms, pasižymintiems nuoginkluojančiu paprastumu, nuolatinį pavojų.“

Sicilija yra vieta, kurioje keliautojai nustemba. Vieni tikisi elegantiškos Côte d'Azur atmosferos, o kiti – adrenalino kupino afrikietiško chaoso. Pirmieji verkia, nes bijo išeiti į arabiškais užrašais pajvairintą, šiukšliną ir laukinių šunų nugulinėtą Palermą, kiti gi nepatenkinti dairosi po nugludintas ir penkių žvaigždučių viešbučiais apstatytas Taorminos gatveles, ieškodami pavojų. Vienus ištinka kultūrinis šokas, kitus – nusivylimas. Prieštarauju? Tai Sicilija prieštarauja sau kiekviename žingsnyje: su garsiais mafijos bosais siejamas miestelis pasivadina pasauline sąžiningumo sostine, netoli išlikusio graikų miesto kyla

baisūs daugiabučiai, į idilišką žydrą paplūdimį išmetamos naf-
tos perdirbimo fabriko atliekos, banditiškos išvaizdos sicilietis
dienai tampa geriausiu draugu. Kaip sakė amerikiečių rašyto-
ja Francine Prose – „Sicilijoje lengva jaustis laimingam, bet tik
tada, jei joje prisitaikai ne tik kultūrine, bet ir fizine prasme: iš-
moksti gyventi siciliečių ritmu ir būdu.“

Jei reikėtų su kuo nors palyginti Siciliją, ją lyginčiau su kalei-
doskopu – spalvota ir kaskart kitokia. O jei Sicilija būtų mais-
tas – tai būtų *cassata*. Tradicinio saldumyno kilmė neaiški,
o gaminama *cassata* iš biskvitinio torto gabalėlių, vaisinio like-
rio, avies riccotos, vanilės, cukruotų džiovintų vaisių gabalėlių,
marcipano, pistacijų, šokolodo ir kitų ingredientų, kuriuos pasi-
renka konditeris arba sicilietė mama. *Cassata* kruopščiai deko-
ruojama spalvotomis detalėmis ir cukriniais ornamentais. *Cas-
sata* įkūnija baroką kulinarijoje ir sicilietiškąją dvasią – turtingą,
spalvotą, saldžią, tad nepratę ją greitai persisotina. Kita vertus,
cassata šiais laikais parduodama prekybos centruose, kaip ir si-
cilietiškoji kultūra „parduodama“ pasauliui per stereotipus.

Kodėl Sicilija mano širdyje užėmė ypatingą vietą? Dėl visų
aukščiau išvardintų priežasčių. Dėl to, jog verta pažvelgti į Si-
cilijos širdį – didelę, gerą ir atvirą visiems, kurie be išanksti-
nių nuostatų ją nori pažinti. Dėl visų beprotiškai draugiškų jos
žmonių. Dėl perskaitytų knygų, pamatytų filmų, dėl visų saloje
praleistų dienų, išgyventų patirčių nuo pirmosios apsilankymo
dienos 2012-aisiais.

Kelionė po kelionės sudėlioju savo sicilietišką mozaiką. Pa-
sakoju subjektivūs, bet juk tokios ir būna kelionės. Kas vien-
nam atrodo pilkas akmuo, kitam – nepaprastas lobis, ieškotas
daugybę metų. Deja, į knygą nepajėgiau sutalpinti visos Sicilijos,
tam reikėtų tūkstančių puslapių, dešimčių tūkstančių nuotrau-
kų ir viso gyvenimo.

KADA KELIAUTI?

Man geriausias laikas keliauti į Siciliją yra vėlyvas pavasaris arba ankstyvas rudenis. Pavasarį galėsite mėgautis šiltu oru, žydinčiais sodais, tyrinėti miestus, archeologines vietas ir gamtą; neperkarsite ir nesistumdysite su minia turistų. Tiesa, man mėgiamasis pavasaris toli gražu nekvepia, nes esu labai šilto vandens mėgėjas.

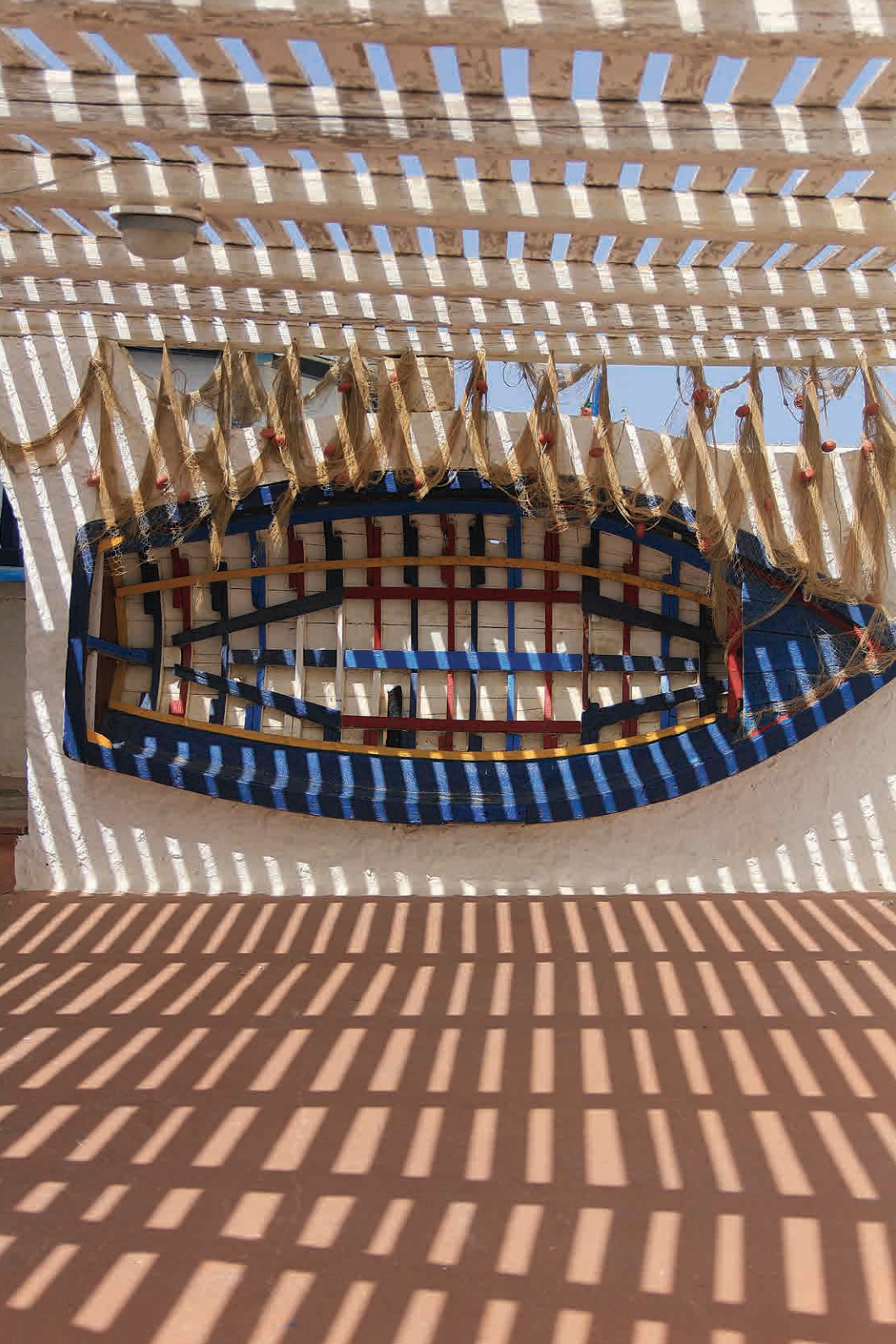
Rudens pradžia (rugsėjis ir spalio mėn.) taip pat yra puikus laikas keliauti į Siciliją – mano mėgstamiausias metų laikas Sicilijai, – nes saulė žudikiškai jau nebekepina, turistų žymiai mažiau, todėl galima mėgautis salos atmosfera.

KAIP KELIAUTI?

Te nelygūs tie, kurie Sicilijoje keliavo viešuoju transportu – taip, tai įmanoma, bet aš tiesiog neįsivaizduoju, kodėl reikėtų save taip kankinti. Mano vienintelis pasirinkimas ir patarimas – išsinuomoti automobilį ir mėgautis savarankiškumu, ekspromtu bei improvizacija. Iš pradžių gali būti baisu, tačiau prisiminkite pagrindinę taisyklę – susiliekitės su eismu didžiuosiuose miestuose, įkvėpkite ir važiuokite. Na o už didžiųjų miestų kelyje eismo ne tiek ir daug.

KIEK KELIAUTI?

Ar užteks savaitės? O gal reikėtų skirti kelias? Tai klausimas, į kurį negaliu atsakyti, nes Sicilija atrodo neišsemiamą. Bet atostogų savaitės vis dar nėra neribotos, todėl optimaliausia pažinčiai su sala skirti 10–14 dienų. Per jas galėsite pamatyti svarbiausius miestus, archeologines įžymybes, pasivaikščioti po Etnos lavos laukus ir pasimėgauti jūra. Ar spėsite apvažiuoti visą salą? Jei keliausite lėtai – greičiausiai ne. Jei jūsų tempas bus įtemptas – tikrai taip. Kiekvienam savo.



Palermas.

ODÈ MIESTUI

*La più bella città della Sicilia,
sede del re, è Palermo.**

IBN GUBAYR



** Pats gražiausias Sicilijos miestas,
karaliaus buveinė, yra Palermas.*

Benvenuti a Palermo!

Juodai pasidabinusi žilaplaukė sicilietė persižegnoja ir ima šnabždėti maldas. Pro iliuminatorių stengiuosi įžvelgti didėjančias jachtas ir Viduržemio jūros paviršiumi besiritančias bangas, pasipuošusias balta puta. Pilka taisyklingai nubrėžta linija tampa nusileidimo taku, lėktuvas slysta asfaltu, nuvilnija audringų plojimų banga, su palengvėjimu atsidususi sicilietė dar keliskart persižegnoja. Dėl visa ko. Pro pravertas lėktuvo duris plūsteli Palermo oro uosto oras. Jis kitoks nei Romos (anas kvėpia kedrais) ar Milano (drėgnas ir sunkus). Palermo oras pilnas sūrymo, apelsinų žiedų, saulės, betvarkės ir šiukšlių. Palermo oras pilnas nuotykių nuojautos – sveiki atvykę į saulės salą Siciliją!

Vienas pažįstamas palermietis kažkada bandė įtikinti, kad nors kartą į Palermą verta atplaukti laivu. Anot jo, egzistuoja tokia trumpa akimirka prieš pat įplaukiant į uostą, kai atsiveria savotiška laiko skylė ir Palermas, jo seni pageltę mūrai, jo aptrupėję barokinių bažnyčių bokštai ir kupolai atplaukiančiajam vos sekundei pasirodo lygiai taip pat, kaip prieš šimtus metų pasirodydavo atplaukiantiems pirkliams ir nuotykių ieškotojams.

Netikėtai virš miesto pakimba juodas debesis ir rūsčiai grūmodamas prakiūra milžiniškais pavieniais lašais, kurie per kelias minutes virsta vientisa lietaus užuolaida, paslėpusia nuo svetimų akių Palermo priemiesčius. Staiga viskas sulėtėja, gatvės prisipildo automobilių, pypsinčių, isteriškų, manevruojančių visomis įmanomomis kryptimis. Spūsties kaltininkas – iš kanalizacijos šulinių besiveržiantis dvokiantis vanduo, kurio pilkai

rudos tirštos čiurkšlės kyļa į viršų bene metrą, gąsdindamos ne tik gatvės praeivius, bet ir automobilių vairuotojus, po nosimi tyliai murmančius mantrą „tik neužgesk“. Kai kurių maldos išklaudytos, kitiems teks šaukti *miiinchia!!!* (apie šio žodžio reikšmę daugiau papasakojau skyrelyje „Sicilija ir jos kalba“) ir bandyti įtikinti serviso savininką *cugghiuni** neplėšti tokios nepadorios kainos už skubią automobilio reanimaciją. *Benvenuti a Palermo!*

Kažkada rašiau straipsnį apie Palermą, koks jis gaivališkas, paskendęs gatvės garsų kakofonijoje ir kvapų maišalynėje, trikdantis ir gąsdinantis. Tada keli skaitytojai piktinosi ir priekaištavo, kad nesugebėjau įžvelgti miesto grožio. Netiesa! Palermas – tai storžieviškas, tvirto sudėjimo, ryškių maišytų bruožų, besikeikiantis senis. Tačiau jei jo neišsigąsti, prieini arčiau, pakalbini – supranti, kad jis draugiškas ir gali papasakoti šimtus neįtikėtinų istorijų. Palermas bizantietišką, arabišką, normanišką, ispanišką. Emyrų, karalių, šventųjų ir žudikų Palermas. Palermas tarp siaurų gatvelių, griuvėsių ir rūmų, tarp turtų ir mizerijos, tarp tvarkos ir chaoso, nusikaltimų ir teisingumo. Palermo žavesys slepiasi chaose, kontrastuose ir nesusipratimuose. Čia finikiečius keitė graikai, šiuos romėnai, tada arabai, dar normanai, tada ispanai, dabar šiaurės afrikiečiai. Čia su virtuozišku Antoono Van Dycko altoriniu paveikslu „Madonna del Rosario e sante siciliane“ konkuruoja Vucciria turgaus smarvė. Aristokratus kažkada atsverti bandė vienuoliai, o teisuolius nusikaltėliai. Patikėkit, Palermas mane kaskart įtraukia, o iš klampių jo vidurių sunku išsikapstyti.

* Kiaušis, kiaušingalvis.

Keturi arabų kvartalai

Klajonės po Palermo centrą visada suteikia du dalykus – adrenalino ir galimybę apžiūrėti daugybę įdomių objektų. Jautresni italai paprastai perspėja vieniems nevaikštinėti po Palermo senamiestį ir tolimiausius jo užkampius, kuriuose, pasak jų, lengva netekti ne tik piniginės, bet ir galvos. Nesiginčysiu, rajonas neprimena idiliškų Venecijos ar Florencijos gatvelių, tačiau ir ne pragaro virtuvė... Palermiečiai gatvėse mėgsta šūkauti, susitikę rėkia taip, kad toli girdisi. Ne, dažniausiai jie nesipyksta, tiesiog čia tokia kalbėjimo maniera, išgašdinanti jautresnius užklydėlius. Pastarieji lieka traumuoti ir istoriniuose arabų rajonuose įsikūrusių šurmuliuojančių turgų, kuriuose nesunku pasijusti Artimuosiuose Rytuose ar Šiaurės Afrikoje.

Palermą galima būtų tyrinėti iš įvairių perspektyvų, tiesą sakant, kiekvienas gali atrasti savąją. Man labiausiai patinka žvelgti į ją kaip į vietą, kurioje du šimtmečius gyveno, statė, kūrė ir prekiaavo arabai. Kodėl? Nes per dviejų šimtų arabiškųjų metų laikotarpį Palermas pasikeitė – pergyvenęs kraupų Asad ibn al-Furat kariuomenės puolimą ir kruvinas žudynes atsitiesė ir tobulėjo, plėtėsi, mokėsi, išradinėjo. 948 m. buvo įkurtas autonomiškas Sicilijos emyratas su sostine Palermu. Miestas ėmė plėstis ir augti, didėjo politinė, kultūrinė ir ekonominė galia. Arabai atsivežė nematytas vietos žemdirbiams kultūras (ryžius, cukrašvendres, medvilnę, įvairių daržovių), įsirengė galingas drėkinimo sistemas. Arabų kronikose rašoma, kad Palermas buvo mitinis miestas, čia stiebėsi net trys šimtai mečečių, spindėjo puošnūs rūmai, šurmuliavo pačių įvairiausių ir rečiausių prekių kupini turgūs, miestas netgi buvo lyginamas su Kairu ir Kordoba. *Portatori di civiltà e cultura, lasciarono una città ricca e preziosa!** – rašė nežinomas autorius.

* Civilizacijos ir kultūros nešėjai padarė šį miestą turtingą ir vertingą!

„Sicilija – tai ir rojus, ir chaosas kartu“, – teigia rašytoja ir keliautoja Dalia Smagurauskaitė, kurios kelionių istorijos „Saulės sala Sicilija“ atgimsta naujam gyvenimui.

„Saulės sala Sicilija“ nėra tradicinis kelionių vadovas. Tai aistringas ir atidus žvilgsnis ne tik į nepaprastai turtingą salos istorinį ir kultūrinį paveldą, bet ir bandymas perprasti Sicilijos charakterį, atverti tautų ir kultūrų kryžkele tapusios salos paslaptis, pažinti svetingus jos žmones. Savo istorijas rašytojai patiki triukšmingi turgaus prekeiviai, vulkanologai, vyndariai, restauratoriai, buvę mafijos vadeivos ar net žavusis grafas Nicolo.

Autorė kuria nepamirštamą salos mozaiką. Pradėjusi nuo odės gaivališkajai sostinei Palermui, ji plukdo per sicilietišką chaosą, veda arabišką salos praeitį menančiomis gatvelėmis, supažindina su antikiniu paveldu, kviečia kilti į didžiausią vis dar veikiančią Europos ugnikalnį Etną, o panoramus ramybės – aplankyti mažuosius salos miestelius ir kaimelius.

Keliaujant iš vienos vietovės į kitą, D. Smagurauskaitė pažindina su išskirtiniais sicilietiškos virtuvės skoniais ir gaminimo būdais. Naują leidimą papildė keliautojams praversiantys patarimai „Ko paragauti“ ir „Ką pamatyti“.

„Saulės sala Sicilija“ jau pelnė skaitytojų įvertinimą – 2018 m. ji įtraukta į kasmet asociacijos LATGA rengiamų populiariausių bibliotekos knygų sąrašą.

